

Pekka Kuikka
 Tarja Salonen
 Pekka Niutanen
 Kaisa Haapakoski
 Marjo Polvi-Pohjola

Pertti Ex ja laaja-alaiset ammatillisen opiskelukyvyn haasteet

Tässä raportoitu kuvitteellinen Pertti X:n työllistymistarina perustuu Tukipolku-hankkeessa saamiimme kokemuksiin laaja-alaisista oppimisvaikeuksista. Tukipolku-hanke oli ESR-rahoitteinen puoleltoista vuoden kokeilu (2008–2010) moniammatillisen nuorten aikuisten erityisklinikan toiminnasta. Työryhmään kuuluivat neuropsykologi, kuntoutuspsykologi, ammatinvalintapsykologi, sosiaalityöntekijä ja ammatillisen kuntoutuksen ohjaaja. Kannanotot työ- ja opiskelukyvyttä tehtiin 50 asiakkaalle arvioimalla kognitiivisen tiedonkäsittelyn kehityksellisiä heikkouksia ja vahvuuksia sekä mielialaa, motivaatiota ja muuta toimintakykyä. Tutkimuotojen suunnittelun mahdollisuuksia ja haasteita kartoitettiin asiakastapausten avulla. TE-toimistoissa, nuorten työpajoilla ja sosiaalipalveluissa järjestettiin palveluverkoston toimintaa yhtenäistävää koulutusta ja työnohjauksellista asiakas-konsultaatiota.

Erityisistä oppimisvaikeuksista on puhuttu 15–20:n viime vuoden aikana yhä enem-

män. Tämä on ehdottomasti hyvä asia: on päästy eroon epämääräisistä heikkolahjaisuuden tai MBD:n käsitteistä. Lasten erityisten oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja kuntouttaminen ovat olennaisesti kehittyneet aktiivisen tutkimustoiminnan, kokeilujen ja kehittelyjen avulla. Sekä lasten ja nuorten että aikuisten erityisistä oppimisvaikeuksista on tehty jo runsaasti tutkimusta.

Laaja-alaisilla oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan jotain sellaista yleisempää tai laaja-alaisempaa koulussa selviämisen vaikeutta, jota ei voida täysin selittää erityisten oppimisvaikeuksien käsitteiden varassa. Tässä artikkelissa tarkastellaan laaja-alaisen oppimisvaikeuksien yhteydessä ilmeneviä suoritusvaikeuksia toimintakyvyn näkökulmasta. Tarkastelun ytimessä on kuvitteellinen nuori mies, Pertti X, joka ohjautui opiskelemaan expertin tutkintoa.

Pertin alanvalinnassa korostui se, että hakijamäärät expertin opintoihin eivät ole olleet kovin suuria. Näin ollen yläkoulussa Perttiä neuvottiin hakeutumaan alalle normaalissa yhteishaussa, koska hänen

mukautetuista arvosanoistaan muodostunut päättötodistuksen keskiarvo riitti läpipääsyyn. Tässä mielessä Pertille oli edullista, että mukautettujen (”hojksattujen”) aineiden arvosanat luetaan keskiarvolaskennassa samanarvoisiksi kuin normaaliarvostelun arvosanat. Tyypillisesti nämä arvosanat liikkuvat seitsemän ja yhdeksän välillä. Ilmeisesti harva saavuttaa yksilöityjä tavoitteitaan täyden kympin arvoisesti mutta toisaalta harvojen katsotaan saavuttaneen niitä vain esimerkiksi viitosen arvoisesti. Arvosanoista ei käy ilmi minkäläisten tukitoimien avulla Pertti on saavuttanut nämä hänelle räätälöidyt, normaaliarvoihin verrattuna kevennetyt, opiskeluvaatimukset.

1. Normaalin yhteishaun jälkeen Pertti X aloitti ammatillisen opiskelunsa tavalliseen tapaan muun ryhmän osana. Ennen opiskelun alkua peruskoulusta ei toimitettu erityisempää lisätietoa hänen aikaisemmasta koulumenestyksestään.

Melko pian ensimmäisen syksyn aikana ilmeni, että Pertillä on selviä heikkouksia verrattuna ammattiopintojen odotuksiin. Heikkouksia havaittiin myös ammattiopintojen alkuvaiheen kielikykyjen ja matemaattisten taitojen seulonnoissa. Ammatillinen erityisopettaja oli luvan saatuaan yhteydessä peruskouluun ja sai tietää Pertin tarvinneen mukautuksia peruskoulun ala- ja yläasteella. Tämän tiedon ja omien huomioittensa perusteella erityisopettaja ja kouluttajat päätyivät mukautuksiin myös ammatillisissa opinnoissa. Ajatuksena oli, että Pertti ei olisi pystynyt tavanomaisen opintoajan ja opiskelujärjestelyjen puitteissa saavuttamaan expertin tutkintoa.

Pertille tehtiin mukautuksia sekä yleisaineiden että ammatillisten aineiden opintovaatimuksiin. Lisäksi tarvittiin useita T1-tasoisia arvosanoja ja näyttökokeita

räätälöitiin: valittiin sopivia näyttötehtäviä ja annettiin lisäaikaa näytön tehtävien ennakkoarjoitteluun.

Pertti saatiin näiden mukautusten avulla ja hieman pidennytyssä opiskeluaikassa saateltua läpi ammattiopintojen, ja hän sai expertin tutkintotodistuksen, johon tarvittavat mukautukset oli asianmukaisesti merkitty. Opiskeluaika oli kuitenkin tuntunut Pertistä raskaalta. Vaikka tukea oli annettu, Pertistä oli tuntunut ettei hän ollut aina ymmärtänyt tehtäviä ja niiden tekemiseen oli tahtonut kulua runsaasti aikaa.

2. Valmistuttuaan Pertillä ei ollut tietoa työpaikasta, ja hän ilmoittautui työnhakijaksi työ- ja elinkeinotoimistoon. Kun Pertti X tuli työvoimapaalvelujen asiakkaaksi, hän esitti pyydytetyt tutkintotodistukset. Työvoimavirkailija noteerasi suoritettujen ammatillisen tutkinnon ja sen lisäksi peruskoulun päättötodistuksen tähtimerkinnot, jotka kertoivat vaatimusten mukauttamisesta. Ammatillisen tutkintotodistuksen pienellä merkityt mukautusmerkinnät jäivät kuitenkin kiireessä huomaamatta.

Työvoimaneuvoja kyseli Pertiltä, kuinka opiskelu oli sujunut. Pertti kertoi, ettei ollut tykännyt teoriaopiskelusta, mutta muuten ammattiopinnot olivat sujuneet erityisesti sitten kun oli päässyt tekemään varsinaisia työtehtäviä. Pertti oli tyytyväinen, että koulu oli takana, ja hän halusi päästä oman alansa töihin. Ammattiopinnoissa tarvitsemastaan tuesta Pertti ei kerhtonut.

Pertti mainitsi olleensa mukautetussa opetuksessa peruskoulussa. Hän ei kuitenkaan osannut kertoa tarkemmin, miksi mukautuksia oli tehty ja minkälaisia tukitoimia oli toteutettu. Hän ei muutenkaan ollut kovin halukas tarkemmin kuvaamaan peruskoulun aikaisia koulusuoritusten vaikeuksia – ne tuntuivat tapahtuneen kau-

kana lapsuudessa eivätkä kuuluneet hänen nykytilanteeseensa. Työvoimaneuvoja päätteli, että lapsuudenaikaiset opiskelun vaikeudet olivat taaksejääneitä asioita, koska Pertti kuitenkin normaalin yhteisvalinnan kautta oli päässyt koulutukseen ja saanut ammattitutkinnon todistuksen.

Pertti tuli ammatillisen tutkintonsa nojalla kirjatuksi normaaliksi työnhakijaksi, ja siinä työmarkkina-asemassa hän jatkoi vajaan vuoden. Pertille tehtiin työnhakusuunnitelma, jonka mukaan hän haki oman alansa töitä ja häntä ohjattiin käyttämään työhallinnon verkkopalveluita. Niiden käytössä Pertillä oli vaikeuksia, koska monet käsitteet olivat uusia ja hänen oli vaikea ymmärtää, mitä sivuilla kuvatut asiat ylipäättään tarkoittavat, saati että hän olisi ymmärtänyt, mitä ne hänen kohdallaan tarkoittivat. Lisäksi Pertillä oli vaikeuksia hahmottaa verkkopalvelujen valikkorakenteita.

Vaikeuksia oli myös silloin, kun Pertti kävi työvoimaneuvojan luona tekemässä kasvokkain työnhakusuunnitelmaa. Joka kerran oli edessä uusi ihminen, jota Pertti jännitti. Hän ei oikein ymmärtänyt, mitä kaikkea neuvoja puhui, mutta ei toisaalta uskaltanut paljoa kyselläkään.

3. Expertille avautui työpaikka lähikunnassa, pienessä yrityksessä. Työ- ja elinkeinotoimisto osoitti paikan Pertille. Perttiä huolestutti saisiko hän samalla tavalla tukea kuin ammattiopintojen työtehtävissä. Hän kuitenkin otti yhteyttä työnantajaan ja haki paikkaa, koska oli työpaikkaa halunnutkin.

Tutkintotodistuksensa sekä kohteliaan esiintymisensä perusteella Pertti tuli valituksi expertin tehtäviin. Kuitenkin muutamassa viikossa selvisi, että Pertti ei pysty tekemään expertin tehtäviä tarpeeksi tehokkaasti. Pertti jäi urakkavauhdista selvästi, ja jos hän nopeutti tahtia, työsuo-

rituksiin tuli liikaa virheitä. Pertti X:n työsuhte katkesi koeaikana. Sekä työnantaja että Pertti X jäivät ihmettelemään, miten tämä oli mahdollista, kun kuitenkin alan tutkinto oli hyväksytysti suoritettu.

4. Pertti hakeutui muutaman kuukauden jälkeen uudelleen TE-toimistoon hakijaksi. Hän jatkoi normaalien työmarkkinoiden työnhakijana. Edellisen pettymyksen seurauksena Pertti oli kuitenkin tullut varovaisemmaksi, ja toisaalta aika kului mukavasti työttömänäkin eikä ollut turhaa stressiä.

Mutta kun työttömyys pitkittyi eikä elämässä ollut oikein mitään tavoitteita, alkoi Pertin mieliala laskea. Kun vuosi alkoi täytyä eikä Pertti ollut löytänyt ammattiaan vastaavaa työtä, hänestä tuli pitkäaikaistyötön. Tällöin työnhakusuunnitelmaa laativa työvoimaneuvoja alkoi tarkemmin selvittää, mistä Pertin työllistyminen oikein kiikasti. Hän alkoi aiempaa aktiivisemmin tarjota Pertille erilaisia työllistymistä edistäviä toimenpiteitä omalle alalle sijoittumisen tukemiseksi. Perttiä alkoi epäilyttää, mitä niistä seuraisi, ja sanoi, ettei hän enää ole varma kiinnostaako koko ala häntä.

Tällöin hänet ohjattiin ammatinvalintapsykologille. Pertti kertoi ammatinvalintapsykologille, etteivät ensimmäisen työpaikan tehtävät oikein olleet sopineet hänelle. Töihin hän kuitenkin haluaisi, mieluummin suoraan jollekin muulle alalle, koska kuormittavalta tuntuneen ammatillisen opiskelun jatkaminen ei enää kiinnostanut.

Ammatinvalintapsykologin esittäessä tarkentavia kysymyksiä Pertti kertoi, että hän on mieluummin käytännön ihminen kuin teorian pänttäjä eli haluaa oppia mieluummin käytännön työtä tekemällä. Keskustelussa hän antoi itsestään myös hiukan alavireisen vaikutelman. Kysyttä-

essä hän kertoikin olleensa viime aikoina melko masentunut tilanteensa johdosta, mutta uskoi asian kyllä korjautuvan, kun hän saisi mielekästä tekemistä.

Ohjauskeskustelun aikana ammatinvalintapsykologi huomasi, ettei Pertti oikein aina vastannut siihen, mitä kysyttiin, eikä tuntunut ymmärtävän vaikeampia käsitteitä tai toimintaohjeita. Hän pyysi Perttiä ottamaan koulutodistukset mukaan seuraavalla kerralla. Pertti suhtautui tähän hiukan nihkeästi, koska omien sanojensa mukaan ei muistanut missä ne olivat.

Kun Pertti vihdoinkin toi todistuksensa, ammatinvalintapsykologi huomasi ammattiopintojen tutkintotodistuksen alalaidassa ”pikkukyykösiä”, jotka merkitsevät mukautettuja opintovaatimuksia. Nyt ammatinvalintapsykologi lähti haastattelemaan yksityiskohtaisemmin Perttiä peruskoulun alun ja ammattiopintojen koulusuorituksista.

Pertti osasi kuvata olleensa osan aikaa erityisopettajan pienryhmässä tekemässä tiettyjä aineita. Hänen selityksensä suoritusvaikeuksien syistä jäivät kuitenkin epäselviksi. Pertti esitti syyksi kiinnostuksen puutetta tai keskittymisen vaikeuksia suhteessa ”teoriaopintoihin”. Kaikkiaan hän kuitenkin piti peruskoulunsa numeroita kelvollisina seiskoina ja kahdeksikkoina. Hänellä ei ollut selvää kuvaa siitä, mihin nämä mukautetut arvosanat sijoittuisivat, jos niitä verrattaisiin normaalin arvosteluasteikon arvosanoihin.

Ammatinvalintapsykologi tiedusteli Pertiltä, oliko lapsuudessa tehty mitään erityisiä koulunkäyntiin liittyviä tutkimuksia. Pertti muisteli, että jossain tutkimuksessa hän oli saattanut käydä peruskoulun alkuvaiheessa, mutta tarkempaa tietoa hänellä ei ole. Pertin luvalla ammatinvalintapsykologi otti yhteyttä äitiin, joka muisti Pertin käyneen koulupsykologin arvioissa. Äidillä ei ollut tallella koulupsykologin lausuntoa,

ja hän arveli, että siinä kuvatut asiat liittyvät vain peruskoulun alkuun eivätkä olleet enää niin huomion arvoisia.

Ammatinvalintapsykologi kuitenkin selvitti koulun ja siellä siihen aikaan toimineen koulupsykologin nimen. Peruskoulusta oltiin jossain määrin haluttomia antamaan aikanaan tehtyä lausuntoa ulos. Ammatinvalintapsykologi perusteli lausunnon tarvetta Pertin hankalalla työsaannilla. Viimein koulusta saatiin sekä psykologin lausunto että HOJKS-päätöksiä useilta vuosiluokilta, myös eri vuosiluokkien todistuksia.

Lisäksi löytyi tietoja, joiden mukaan Pertti on myös yläasteen puolella käynyt lyhyessä erityisarviossa koulumotivaation, alavireisen mielialan ja käytöspulmien vuoksi. Mahdollisesti Pertin mieleen oli kasautunut ala-asteen ja yläasteen alun ajalta suoritusten epäonnistumisia ja pettymyksiä, eräänlaista koulutyöhön uupumista, siinä määrin että hänen halukkuutensa ponnistella oli laskenut ja hän oli alkanut vältellä vaikealta tuntuvia tehtäviä ja tilanteita.

5. Ammatinvalintapsykologi havaitsi koulupsykologin kiinnittäneen huomiota sanavaraston puutteisiin, lauserakenteiden ymmärtämisen vaikeuksiin, tilasuhteiden havaitsemista mitanneiden testien heikkoihin tuloksiin ja matematiikan oppimisen vaikeuksiin. Lukemaan ja kirjoittamaan oppimisessa oli havaittu jonkin verran hitautta, mutta nämä taidot Pertti oli oppinut suhteellisen hyvin.

Ammatinvalintapsykologi päätteli, että Pertin vaikeudet expertin tehtävissä saattoivat olla yhteydessä alakoulun alkuvaiheessa havaittuihin tilasuhteiden havaitsemisen vaikeuksiin. Ammatinvalintapsykologi ohjasi Pertin nuorten työpajalle työkokeiluun.

6. Pertti saapui työpajalle, ja häneltä kyseltiin monella tavalla tavoitteista, päämääristä, ammattikiinnostuksista ja harrastuksista. Pertti kertoi kiinnostuksestaan työelämään pääsyyn ja kertoi olleensakin koulutuksensa mukaisessa työpaikassa töissä. Tältä pohjalta hänet ohjattiin työpajalla experttimäisiin työtehtäviin. Pertin peruskoulun todistuksia, ammatillisen tutkinnon todistuksia tai ammatinvalintapsykologin havaintojen yhteenvedoa ei ollut käytettävissä.

Työpajalla havaittiin pian, että Pertti oli vuorovaikutustilanteessa hieman passiivinen mutta kuitenkin kohtelias ja avoin. Hänen työelämätaitojaan ja elämänhallintataitojaan pidettiin riittävinä, koska hän saapui ajallaan pajalle ja pysyi tehtäviensä ääressä. Toisaalta Pertin työtahti ammatitutkintonsa tyyppisissä työtehtävissä oli verkkainen, ja hän vaati lisäohjausta sekä tehtävien aloittamisessa että ongelmakohtien yli pääsemisessä. Hitaassa tahdissa Pertti kuitenkin sai tehtyä kohtalaisen hyvälaatuisia tuotteita.

Työpajan palautteessa Pertin haasteiksi nimettiin varovaisin sanakääntein hitaus ja lisäohjauksen tarve. Siinä kuitenkin päädyttiin tukemaan Pertin omia toiveita pääsemisestä käytännön töihin. Pertin hitautta ja tuen tarvetta ei yhdistetty kykyprofiilin heikkouksiin ja vahvuuksiin vaan niiden ajateltiin olevan yhteydessä jaksamisen, kiinnostusten ja keskittymisen vaihteluun, sen mukaan mitä Pertti itse arveli. Työpajajakson jälkeen Pertti palasi ammatinvalintapsykologin asiakkaaksi. Tämä arvioi, että Pertille lapsuudessa tehty psykologinen kognitiokykyjen selvittely kannattaa tehdä uudelleen. Ammatinvalintapsykologi järjesti Pertille mahdollisuuden neuropsykologiseen arviointiin. Pertti ei ollut erityisen halukas siihen, että hänen älyään tai päätään aletaan tutkia. Mutta ammatinvalintapsykologi perusteli

tutkimusta sillä, että Pertin mahdollisuudet saada tukea työllistymiseensä voivat tutkimuksen ansiosta lisääntyä.

7. Neuropsykologisessa opiskelukyvyn arvioissa alettiin kartoittaa Pertin opiskeluhistoriaa ja kognitiivisten kykyjen kehityshistoriaa varhaislapsuudesta alkaen. Ajatuksena oli, että alakoulun aikaan vahvasti ilmenevät kognitiivisten kykyjen kehitykselliset kuopat ja huiput ovat ihmisen mukana koko hänen elämänsä ajan.

Tässä taustan kartoituksessa keskeisellä sijalla olivat ammatinvalintapsykologin kokoamat tiedot koulupsykologin tutkimuksista ja HOJKS-päätöksistä. Lisäksi neuropsykologi Pertin luvalla soitti hänen äidilleen ja kyseli varhaislapsuuden kehityksestä kuten puheen oppimisesta, motoriikan kehityksestä, keskittymiskyvystä sekä suhtautumisesta vanhempiin ja leikkikavereihin.

Neuropsykologi esitti Pertille myös koko joukon testitehtäviä, ja niiden tulokset olivat linjassa koulupsykologin havaintojen kanssa. Pertin kognitiivisia vahvuuksia olivat kohtalaisen sujuva lukutaito ja kirjoituskyky. Sana- ja käsitevarastossa oli edelleen puutteita, ja suurimmat haasteet ilmenivät tilasuhteiden hallinnassa sekä laskemisen perustaidoissa. Lisäksi Pertillä oli hitautta kohteiden näönvaraista etsintää vaativissa tehtävissä ja virhealttiutta nopeassa kuvio-tausta-erottelussa.

Neuropsykologin arvion mukaan Pertin kognitiivisen tiedonkäsittelyn profiilin heikkoudet ja vahvuudet sopivat hyvin yhteen sen kanssa, että expertin työtehtävät sujuivat Pertiltä normaalia hitaammin ja työläämmin. Jälkikäteen ajatellen expertin ammattialaa ei voitu pitää yläasteen jälkeisten yhteishakujen parhaana valintana.

Expertin ammatista puhuttaessa Pertti esitti, että hän pystyy kyllä tekemään

kyseisiä tehtäviä, kunhan saa tehdä suorituksensa omassa, hitaammassa tahdissaan. Tämä tulkittiin asianmukaiseksi harkintakyvyksi: Pertti halusi toimia tarkasti ja oikein ja tiesi, että se merkitsi heikompa tyotehoa.

Neuropsykologi otti Pertin luvalla yhteyttä hänen ammattikoulunsa erityisopettajaan. Tämä arvioi Pertin työskennelleen sitkeästi ja tunnollisesti mutta tarvinneen lisäohjausta tehtävien aloittamisessa ja myös etenemisessä. Erityisopettaja muisteli, ettei Pertin työtahti ollut ollut erityisen nopea. Lisäksi näyttökokeisiin oli jouduttu valmistautumaan tavallista pidemmällä harjoitusajoilla ja näyttökokeiden tehtäväsältöjä oli pyritty valitsemaan Pertin parhaita taitoja vastaaviksi. Tiedot olivat tärkeitä, koska ammatillisesta tutkintotodistuksesta ei tarkemmin selviä mitä ”pikkukösten” takana on eli minkä tapaisilla tukitoimilla tutkinto on saatu suoritettua.

Neuropsykologi otti myös uudelleen yhteyttä Pertin äitiin ja kyseli häneltä Pertin kyvystä itsenäiseen asioiden hoitamiseen. Äiti kuvasi Pertin asuvan itsekseen mutta hänen isoveljensä ja vanhempansa antoivat Pertille usein apua raha-asioiden hoitamisessa ja hakemusten täyttämässä.

8. Neuropsykologi ja ammatinvalintapsykologi tapasivat ja keskustelivat Pertin tilanteesta ennen kuin arvioiden tuloksista annettiin palautetta Pertille itselleen. Myös Pertin äiti pyydettiin mukaan palautekeskusteluun.

Psykologit päätyivät ajatukseen, että Pertillä oli laaja-alaisia kehityksellisiä oppimiskyvyn heikkouksia, jotka painottuvat tilasuhteiden näönvaraiseen havainnointiin mutta joissa on mukana myös käsitteellisen oppimisen ja ymmärtämisen sekä sanavaraston hallinnan vaikeuksia ja matematiikan perustaitojen hallinnan vaikeuksia. Pertin vahvuuksina puolestaan olivat

äidinkielen kirjallisten perustaitojen riittävä taso, sitkeä työskentelyote, motivoituneisuus, kohteliaisuus ja ihmissuhdetaidot, osaamisensa mukaisten työtehtävien suorittaminen loppuun saakka sekä halu saada oman ammatin mukainen työpaikka.

9. Palautekeskustelussa Pertin ja äidin oli vaikea hyväksyä ajatusta, että Pertillä on edelleen samanlaisia kehityksellisiä kognition heikkouksia kuin ala-asteen alkupuolella. Toisaalta molemmat pitivät hyvänä sitä, että Pertin yläasteen ja ammatillisten opintojen aikana kokemat suoritusvaikeudet saivat selityksensä. Lisäksi löytyi selitys sille, miksi Pertti tarvitsi tukea itsenäisessä käytännön asioiden hoidossa.

Äidin kysymykseen miksi näitä asioita ei ollut selvitetty jo yläasteella ennen ammatillisten opintojen aloitusta ei löytynyt selvää vastausta. Neuropsykologi tarjosi yhdeksi selitykseksi sitä, että lapsena selvästi ilmenneet kehitykselliset tiedonkäsittelyn heikkoudet olivat saattaneet peittyä yläasteella sekä Pertiltä itseltään että opettajilta ja vanhemmilta. Mahdollisesti Pertille oli kasautunut silmiinpistävempiä koulutyöhön uupumisen, motivaation ja mielialan ongelmia. Lisäksi Pertin opiskelukyvyn kokonaisuudesta ei yläasteella ehkä voinut muodostua samalla tavalla yleiskuvaa kuin ala-asteella, jossa lasta opettaa pääasiassa yksi opettaja.

10. Pertti itse piti tutkimustuloksia aluksi epämiellyttävänä. Hän arveli, että tällaisten tulosten jälkeen häntä pidetään päästään vialla olevana tai tyhmänä eikä mikään työllistyminen ole ikinä mahdollista. Pertille kuvattiin, että kysymys on ainoastaan siitä, että jokaisella ihmisellä on kykyrakenteessaan vahvempia ja heikompia osalualueita. Lisäksi selvitettiin, että tässä sinänsä ei ole mitään erityistä tai epätavallista vaan päinvastoin kykyjen ja taitojen yksi-

ölliset erot ovat tavallinen asia, joka koskettaa kaikkia aikuisia ihmisiä.

Pertti tuntui toisaalta pitävän hyvänä sitä ajatusta, että kysymys ei ole tyhmyydestä tai henkilökohtaisesta huonoudesta vaan että suoritusvaikeudet ilmenevät juuri tietynlaisissa tehtävissä ja tilanteissa. Tärkeää Pertille oli tieto siitä, että vaikka hänellä on joidenkin kykyjen heikkouksia, niin hänellä on myös suuri joukko selviä mielentoimintojen vahvuuksia mm. sitkeydessä, motivaatiossa, kanssakäymisen kohteliaisuudessa jne. Pertistä oli mukava myös nähdä, että hänen heikotkin alueensa olivat vahvistuneet nuoruuden kehitysvuosina ja hän oli muun muassa oppinut expertin työtaitoja.

11. Pertin tulevaisuuden suunnittelussa suurena haasteena oli se, että expertin työssä vaaditaan vähintään keskitasoisia kykyjä niissä taidoissa, jotka Pertin kykyprofiilissa olivat heikkoja. Äiti ja Pertti ihmettelivät, miten Pertti sitten oli ylipäätään voinut saada expertin tutkinnon suoritettua. Heille kerrottiin, että kehitykselliset kykyheikkoudet eivät täydelleen estä oppimista. Kuitenkin ne hidastavat sitä merkittävästi, ja suoritusten suoritusvarmuus ja tehokkuus jäävät joiltain osin keskivertoa heikommiksi, vaikka tukea ja lisäharjoittelua olisi paljonkin. Keskeinen haaste työllistymisen kannalta on siinä, että normaaleilla työmarkkinoilla ei ole saatavilla opintoajan kaltaista runsaamman ajankäytön tai lisäopastuksen tukea.

Äiti myös kyseli heikkojen kykyjen kuntoutuksen mahdollisuudesta. Hänelle kerrottiin, että Pertin kannattaa keskittyä kehittämään vahvuuksiaan eikä niinkään poistamaan tai lieventämään heikkouksiin. Joissakin muissa tilanteissa kuntoutus voi antaa merkittävää apua, etenkin silloin kun kysymyksessä on kapea-alaisemmat mielentoimintojen kehitykselliset heik-

koudet. Kuntoutuksen ajatusta ei hylätty kokonaan, mutta katsottiin, että sen tarve kannattaa määritellä vasta, kun tehdään laajempaa ammatillisen tulevaisuuden kokonaissuunnitelmaa. Äidin ja Pertin kanssa keskusteltiin siitä, että useimmat ihmiset rakentavat ammatillisen tulevaisuutensa pikemminkin toimintakykynsä vahvuuksien kuin heikkouksien varaan. Esitettiin myös, että aikuinen ihminen toimii helpommin ja motivoituneemmin silloin, kun hän voi tehtäviä tehdessään käyttää omia parhaita kykyjään.

12. Pertti jatkoi ammatinvalintapsykologin asiakkaana. Tämä ohjasi Pertin opiskelukokeiluun toiselle ammattialalle ajatuksella, että Pertti voisi päästä kykyprofiilinsa heikkouksien suhteen vähemmän vaativiin työtehtäviin. Pertille toisaalta avautui mahdollisuus hyödyntää suorittamansa tutkinnon osia uuden ammattialan opinnoissa, jolloin sen tehtävien harjoitteluun ja kertailuun saatiin merkittävästi lisää aikaa.

13. Pertin alku toisen alan opiskelukokeilussa oli expertin opintojen aloitusta helpompi. Nyt ammatillinen erityisopettaja ja kouluttajat saivat heti alussa selkeää tietoa Pertin opiskelukyvyn profiilin heikkouksista ja vahvuuksista. Pertille järjestettiin tukiopetusta hänelle vaikeissa oppiaineissa, ja lisäksi pyrittiin ensin kertailemaan peruskoulun opintojen sellaisia osa-alueita, joita tultaisiin tarvitsemaan tämän koulutuksen loppuun saattamisessa.

Kertailun ja tuen suunnittelussa pyrittiin siihen, että Pertin on hyvä osata jotain kunnolla, pystyä tekemään se riittävän tehokkaasti ja ymmärtää periaatteet kunnolla. Tämä edellytti luopumista jatkokoulutuskelpoisuuden tavoittelusta. Periaatteena oli, että opintovaatimusten laajoista kokonaisuuksista valitaan ammatissa toimimisen kannalta oleellinen tieto

ja keskeiset taidot, ja ne pyritään opettamaan ja harjaannuttamaan mahdollisimman pitkälle.

Valittuihin taitoihin ja oppiaineisiin keskittymistä perusteltiin myös sillä, että lisäharjaannuksella Pertti saa aitoja osaamisen ja oppimisen kokemuksia. Tätä pidettiin tärkeänä, koska jaksamisen ja vaikeuksien sietokyvyn ja tavoitteisen motivaation puskurivaikutus voi olla korostuneen tärkeä juuri silloin, kun kyvyt eivät kaikissa suhteissa riitä opiskelu- ja työtehtävien haasteisiin. Myös kaikki hyvät opiskelutyön toimintamallit ovat tällöin erityisen tärkeitä.

14. Pertin ammatillista erityisopettajaa ja muita kouluttajia rohkaisti havainnoimaan Pertin suorituksia ja tekemään päätelmiä siitä, miten aikaisemmissa selvittelyissä havaitut seikat voivat vaikuttaa opiskeluun. Keskeisenä pidettiin ajatusta, että Pertin suoritusvaikeuksia kannattaa pitää luonteeltaan aivan samanlaisina kuin niitä vaikeuksia, joita kuka tahansa kohtaa silloin, kun tehtävän vaatimukset alkavat ylittää omaa kykytasoa.

Käytännössä Pertin ongelmana oli se, että kykyihin nähden vaativissa tehtävissä hänen suorituksensa hidastuivat, virheiden riski kasvoi, ponnistelun tarve kohosi ja jaksaminen joutui koetukselle. Pertin suoritusvaikeudet eivät siis olleet mitenkään erityisiä, vaan ne vain ilmenivät astetta herkemmin kuin laadultaan samanlaiset keskiverto-opiskelijan vaikeudet.

15. Kun Pertin valmistuminen lähestyi eikä Pertillä vielä ollut työpaikkaa tiedossa, otti erityisopettaja yhteyttä TE-toimistoon ja sopi sinne itselleen ja Pertille työvoimaneuvojan kanssa yhteisen palaveriajan. Pertti kertoi työnhakutoiveistaan ja opettaja koulutuksessa opitusta ammattiosaamisesta, tukitoimista ja työssäoppimisjak-

sojen kokemuksista. Keskustelussa tulivat uudelleen esille sekä Pertin vahvuudet että vaikeat asiat. Pertti osallistui nyt aiempaa aktiivisemmin itsekin keskusteluun työtehtävistä, joissa hän parhaiten pystyisi uutta osaamistaan hyödyntämään. Keskustelun kuluessa ilmeni toisaalta, että Pertin tuen tarve tämän tuetunkin koulutuksen aikana oli ollut niin iso, että hän oli oikeutettu työhallinnon ammatillisen kuntoutuksen palveluihin.

Pertti oli pitänyt kovasti koulutuksen aikaisesta työssäoppimisen paikastaan ja oli halukas lähtemään sinne jatkossakin. Neuvoja tarjosi ammatillisen kuntoutuksen työkokeilumahdollisuutta, jonka kautta lähdettiin selvittämään, voisiko Pertti työllistyä kyseiseen paikkaan tarjotun korkeamman palkkatuen avulla. Työkokeilu suunniteltiin huolellisesti, ja se sujuikin hyvin, kun työtehtävä räätälöitiin Pertin työkykyyn sopivaksi.

16. Nyt työnantaja tiesi tarkemmin Pertin toimintakyvystä ja oli tyytyväinen sekä valmis kokeilun jälkeen palkkaamaan Pertin määrääjäksi sovitulla palkkatuella. Jakson jälkeen tehtiin vielä uusi palkkatukipäätös. Tänä aikana Pertti sai mahdollisuuden rauhassa opetella itselleen sopivat työtehtävät ja harjaantua niissä riittävästi sekä sitä kautta tehdä itsensä tarpeelliseksi työnantajalleen. Pertti, työnantaja ja myös työntekijät olivat tyytyväisiä lopputilanteeseen.

17. Pertin tilanne oli monipolvinen. Valittavasti Niilo Mäki Instituutin Tukipolku-hankkeen työryhmä kohtasi myös tätä paljon kivisempiä polkuja, joissa monenlaiset turhautumiset, vetäytymiset, kuormittumiset ja yksin jäämisen kokemukset tehokkaasti lamasivat laaja-alaisten oppimisvaikeuksien kanssa kamppailevien nuorten tietä kohti kuitenkin kaipaamaan-

sa työllistymistä.

Yksinkertainen opetus on se, että alasteella selvästi havaitut oppimisen laaja-alaiset vaikeudet säilyvät ihmisen mukana tavalla tai toisella koko hänen ikänsä ajan. Peruskoulun, ammatillisten opintojen, työvoimahallinnon ja muiden palvelujen työntekijöiltä vaaditaan rohkeutta uskaltaa todeta selkeä ja pysyväluonteinen tuen tarve. Lisäksi tarvitaan rohkeutta etsiä käsiin koulun ja opiskelun suoritusten pitkä historia sillä lähtöoletuksella, että jos jo peruskoulun yhdeksän kymmenen vuoden aikana on tarvittu runsasta lisätukea, niin tuen tarve tulee jatkumaan työllistymiseen asti.

Koulun ja opiskelun historiaa kuvaavien dokumenttien tallentaminen, esiin kaivaminen ja tarkka lukeminen on olennaisen tärkeää siksi, että laaja-alaisen oppimisvaikeuksien kanssa kamppaileva nuori ei yleensä pysty riittävästi kertomaan omasta taustastaan ja tuen tarpeestaan. On turhaa toiveikkuutta ajatella, että laaja-alaiset kehitykselliset kognition heikkoudet ajan myötä katoaisivat.

Sektoroituneen palvelujärjestelmän työntekijöiden on keksittävä keinot tiedon siirtämiseen nivelvaiheesta toiseen, jotta seuraavassa vaiheessa kyetään viiveittä käynnistämään oikeanlaisia tukitoimia. Laaja-alaisen oppimisvaikeuksien kanssa yhteiskunnasta paikkaansa etsivä nuori tarvitsee johdonmukaisia räätälöityjä tukipalveluita sekä peruskoulusta ammattiopintoihin siirryttäessä että ammattiopinnoista työelämään siirryttäessä, jotta välttäisi pahimmat syrjäytymisen karikat ja löytäisi onnistuneesti paikkansa työelämässä ja elämässä yleensäkin.

Kirjoitajatiedot:

Pekka Kuikka (PsL, neuropsykologian erikoispsykologi) toimi projektipäällikkönä Tukipolku-hankkeessa. Tällä hetkellä hän toimii projektipäällikkönä Ikääntyminen ja ajaminen -hankkeessa Agora Centerissä. Tarja Salonen (PsM) toimii ammatinvalintapsykologina Jyväskylän TE-toimistossa. Pekka Niutanen (PsM) toimii kuntoutuspsykologina, Kaisa Haapakoski (YTM) kuntoutusosiaalityöntekijänä ja Marjo Polvi-Pohjola (KM) ammatillisen kuntoutuksen ohjaajana KK-Kunto OY:ssä Jyväskylässä.